
EMILI BOIX

LA VARIACIÓ SOCIAL¹

*A quelli soli infatti che avevano un uguale compito fu data la stessa lingua: per esempio, fu una per tutti gli architetti, una per tutti quelli che rimuovevano i massi, una per tutti quelli che li procuravano, e così accadde per ogni gruppo di lavoratori. E quante erano le varie mansioni degli addetti alla costruzione, tanti furono i linguaggi in cui gli uomini furono divisi. (Dante Alighieri. *De vulgari eloquentia, Opere latine*, Milano, Rizzoli, 1965, 34, I,VII; trad. it. de M. Felisatti.)*

No res menys entre persones de bon ingeni o esperiència, fàcilment se coneix dits vocables esser de Empurdà, o de Urgell, o de Mallorques, o de Xàtiva, o de les Muntanyes, o pagesívols, dels quals no acostumen a usar los cortesans ne elegants parladors e trobadors. (Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols (s. xv) –Badia 1950-1953: n. 37.)

A. INTRODUCCIÓ

A.1. Estratificació i convencionalització socials

Qualsevol alumne aplicat i qualsevol parlant socialitzat com déu mana coneixen i reconeixen que hi ha variació social en la llengua. Part d'aquest coneixement sociolingüístic és ben conscient i tot: és fruit d'un adoctrinament repetit i persistent. En català algú ens ha alligonat més d'una vegada amb un: «parla-li de vostè quan el saludis!» o algú altre, amb la condescendència del superior, ens ha deixat anar un «ja em pots parlar de tu...», que només ella (o ell) estava legitimada a autoritzar...

Sigui com a resultat d'una norma d'ús explícita, com en el cas de les formes personals d'adreçament personal –*tu*, *vostè* i *vós* en català modern– a què acabem d'al·ludir, sigui implícitament o inconscientment, el comportament lingüístic simbolitza i reflecteix, de manera més o menys indirecta, molts aspectes de la desigualtat i la diversitat socials. Així, els que podríem anomenar «universals» de la desigualtat social –fonamentalment les diferències en la distribució i control del poder i la riquesa, en forma de propietats i d'ingressos– es manifesten arreu i persistentment en totes les llengües. Ja Dante escrivia que la gent parlava diferent segons quines fossin les feines amb què es guanyaven el pa. I, en la nostra tradició, ja en el segle xv, les *Regles*

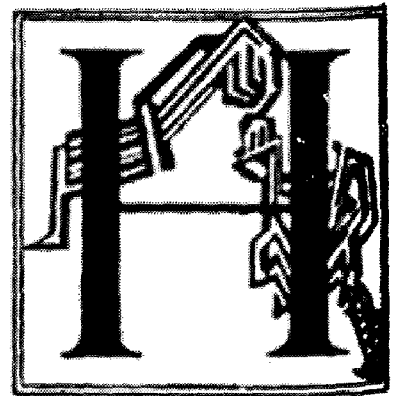
(1) Vull agrair a Núria Alturo la lectura atenta d'aquest article i a Joan Solé les informacions recents. La responsabilitat de l'article és meua, és clar. Aquest article forma part del projecte «Variació i llenguatge» i ha rebut un ajut de la DGICYT (projecte PB90-0505) i de la CIRIT (CS93-1017).

d'esquivar vocables... mostren que aleshores hi havia variació social. Molt més a prop de nosaltres William Labov i l'escola variacionista que ell inicià als anys seixanta han demostrat que els canvis en les variables lingüístiques, sobretot fonètiques, estan relacionats amb llur rol com a símbols d'un conflicte social (Labov 1994: 300-303; vegeu per al català Turell 1995:17-49).

Ara bé: els parlants sabem més com funciona la variació sociolingüística i sabem molt millor comportar-nos apropiadament (el «know how») que no pas sabem descriure què fem o per què ho fem (el «know what») (Robinson 1979: 217). Es comprèn, doncs, que hi hagi una enganyadora transparència en la visió (en la mala visió, en els prejudicis que cal vèncer) que se sol tenir d'aquests aspectes sociolingüístics i pragmàtics («ja se sap de què va»). Les diferències d'hàbits de consum (en el vestit o en el menjar, per exemple) o les manifestacions discursives de les diferències de classe o estrat social són perceptibles. En general, els parlants creuen que en saben. En canvi, en altres aspectes de la llengua, com els morfosintàctics, els parlants, de bon començament, creuen que no saben res... com els infants dels poblets que s'espordien quan mossèn Antoni Maria Alcover els demanava les llistes de conjugacions verbals, en les seves excursions de recerca dialectal l'any 1906... (Alcover 1988: 33). Els coneixements i les ideologies dels parlants són, doncs, clarament diferents segons l'aspecte del comportament lingüístic que volem descriure.

En darrer terme, les diferents ideologies o representacions que els parlants tenen de la variació lingüística són d'arrel social, en la mesura que construïm socialment la realitat. Vegeu l'obra clàssica de sociologia del coneixement de Berger i Luckmann (1966), Tejerina (1992) per a una aplicació a les relacions entre llengua i nacionalisme, i Siguan (1979: 53-55) per a les relacions entre llengua i socialització. Interioritzem una determinada visió i classificació del món a partir de la socialització. El nostre coneixement i reconeixement de les varietats del repertori de la comunitat en què vivim i parlem ve explicat en darrera instància per aquesta socialització. Bona part de les normes d'ús lingüístic són mantingudes i reproduïdes gràcies a mecanismes de control social, com la ridiculització o la correcció (Schlieben 1977 [1973]: 138-139). Així trobem manifestacions de normes socials inculcades i interioritzades per part dels parlants que sovint s'han autonomitzat de causes antigues –són un dels molts efectes d'histèresi. Per exemple, la norma de convergència sistemàtica cap a l'intertocutor de parla castellana continua aplicant-se tot i que la majoria d'individus que parlen en castellà entenen el català a la Catalunya dels noranta.

És prou sabut que per a l'explicació de la identitat social dels individus i grups no n'hi ha prou a recórrer a factors aïllats ni fixos. Grups i individus construeixen i projecten identitats segons que apliquen uns o altres marcs de similaritat i diferència (vegeu Tajfel 1974 i Bourhis i Leyens (eds.) (1996) per a la perspectiva de la psicologia social; i Jenkins 1996 des de la sociologia). Les diverses varietats –generacionals,

geogràfiques, de nivell de domini de la llengua estàndard i/o escrita, les pròpiament dites socials, les de gènere...— s'encavalquen les unes amb les altres i simbolitzen les diferències de poder i riquesa. La complexitat d'aquesta imbricació entre les diferents varietats i diferents identitats socials ens adverteix de no ensopegar amb simplificacions. Com més alt sigui l'estrat social de pertinença d'un parlant, per exemple, és més probable que la diversitat geogràfica o social en l'interior d'aquest sector sigui menor. De manera semblant, en la mesura que els habitants d'una zona geodialectal estiguin més especialitzats en una determinada ocupació, és més probable que la varietat usada pels seus habitants passi a rebre les connotacions d'aquesta ocupació. Els atributs «pagès» o «rústic» han estat identificats amb els de «pobre» o «inferior» per als habitants de les ciutats o les viles.

L'estratificació social es troba relacionada amb d'altres factors (gènere, edat, grup ètnic...), però no és equipol·lent amb aquests factors sinó el factor més decisiu (Berruto 1995:117-146). Aquí repassarem alguns estudis sobre la variació sociolectal exclusivament i no la confondrem amb aquests altres factors que sovint se solen anomenar també socials (Martí 1985).

L'estratificació i distinció socials canvien de contingut —les pautes de consum i d'imatge guanyen un paper cada vegada més important en les societats occidentals, complexes i dinàmiques. Actualment les classes socials, que són les manifestacions històriques més significatives d'aquesta estratificació social arreu del món industrial i postindustrial actual, no desapareixen, però (vegeu Miguélez *et al.* 1997 per a una presentació recent). La relativa opacitat de l'estratificació social ve donada per la major mobilitat social existent i pel discurs ideològic dominant que difon una visió individualista d'igualtat d'oportunitats teòrica, davant de la llei i davant del mercat. Aquesta discussió —gens teòrica perquè afecta la política *tout court*— ha arribat massa poc a les ribes de les illes d'alguns filòlegs. Resultat d'aquest aïllament entre científics socials i filòlegs és que «la variació diastràtica (en dialectes socials o *sociolectes*) és segurament l'eix menys estructurat en la teorització sobre la variació» (Maingueneau i Salvador 1995). I els estudiosos del català no ens en salvem, d'aquest judici. Les mateixes introduccions a la sociolingüística o a la variació als països de llengua catalana tracten d'esquitllentes el tema de la variació sociolectal (vegeu Castellanos i Pazos 1995: 56-65; Mollà i Palanca 1987:88).

Intentaré en aquest article situar, d'una banda, alguns dels problemes principals que se solen plantejar els investigadors en variació social; d'altra banda, valorar quins d'aquests problemes —sobretot, de quina manera— s'han plantejat en l'estudi de la variació social en la llengua catalana. Al llarg del text i en el tercer i darrer apartat, com a conclusió, suggeriré algunes pistes de recerca.

Els (socio)lingüistes suposem que els grups socials (agregats que mostren una densitat d'interacció relativament elevada, amb rols recíprocs i lligams integratius

entre els seus membres) tendeixen a ser assenyalats o marcats lingüísticament, per tant, molt dúctilment. L'interessant per al sociolingüista, en estudiar la variació, sigui quina sigui, és entendre com aquestes diferències, per convenció, arriben a significar alguna cosa, com s'avaluen aquestes diferències i com canvien amb el temps. Investigar la convencionalització significa, en paraules de Ferguson (1994: 15), estudiar:

[...] el procés mitjançant el qual els membres d'una comunitat arriben a relacionar determinades agrupacions de sons amb determinats significats, de manera que poden comunicar-se verbalment, tot i que ni tan sols dos parlants parlen exactament de la mateixa manera i tot i que la llengua compartida no pari de canviar (traducció meua).

Qualsevol aspecte del comportament lingüístic pot ser convencionalitzat socialment, però alguns tenen més probabilitats d'ésser-ho, com han assenyalat els psicòlegs socials. Robinson (1979: 240-241) suggereix que ho són més els aspectes més perceptibles i més invariants, com les salutacions, les pautes entonatives i algunes preferències lèxiques. En català, en sabem ben poca cosa. Les recerques monogràfiques que comencen a fer-se sobre el català col·loquial d'una banda, i sobre els mecanismes de la conversa, d'una altra, poden ajudar a examinar la «manipulació» en les interaccions concretes d'aquests indicadors socials. No sols es pot afirmar allò de «Digue'm qui ets i et diré com parles» [i a l'inrevés] sinó també «Digue'm qui ets i et diré com et parlen» [i també a l'inrevés].² Són molt visibles les formes d'adreçament, un clar senyal de poder i solidaritat socials, les quals arriben a ser fixades en «manuals de bones maneres» i en les instruccions de protocol (p. ex. BOE del 4 d'agost de 1983). Però hi ha moltes altres estratègies pragmàtiques que són, per tant, manifestacions més o menys convencionalitzades de la variació i desigualtat socials.

Els processos de convencionalització social poden interessar per moltes raons: per les seves implicacions per al canvi lingüístic, per al canvi social i per a la teoria lingüística mateixa (Guy 1988). La recerca sobre els processos de convencionalització social inclou tres grans aspectes interrelacionats de les varietats socials:

- 1-. conèixer-ne l'ús;
- 2-. conèixer-ne les representacions o ideologies, o avaluacions (vegeu-ne un estat de la qüestió a Schieffelin i Woolard 1994); i
- 3-. conèixer la gènesi, aprenentatge i evolució, tant d'1 com de 2.

Els estudis sobre la variació social poques vegades examinen aquestes tres vessants d'una manera conjunta, que en permeti entendre l'entrellat, els perquè de les diferències. La diversitat és encara més gran en els enfocaments que s'adopten en aquests estudis. A grans trets –reduint a un videoclip una gran novel·la riu– els enfocaments se situen en una gradació entre dues visions extremes, els mateixos dos grans pols entre

(2) Bernard Shaw ens ho recorda en boca del professor de fonètica Higgins a *Pigmalió*: «La diferència entre una senyora i una venedora de flors no està en com es comporten sinó precisament en la forma com són tractades per les altres persones.»

els quals se situen i discuteixen els científics socials: la visió que posa l'èmfasi en el manteniment i la cohesió i la visió oposada que posa l'èmfasi en el canvi i el conflicte.

— D'una banda, les visions consensualistes posen més èmfasi en el que trava i dona cohesió a la societat, i no tant en el que la divideix. Les descripcions estructuralistes i funcionalistes es troben en aquest pol de la gradació. Des d'aquest enfocament cada comportament ve guiat per unes normes socials que tenen sentit, que encaixen dins d'una estructura social determinada. Aquests enfocaments tendeixen a descriure un ordre social compacte que permet poques possibilitats de canvi (vegeu Williams 1992: 235; Guy 1988). La societat és percebuda com una gran estructura «où tout se tient».

— D'una altra banda, les visions conflictivistes posen més el pes en la fricció i la lluita socials que obren les possibilitats al canvi, a l'evolució. Els enfocaments marxistes de lluita de classes en són la manifestació més coneguda.

A.2. Un marc d'anàlisi integrador: la societat com a mercat

No pretenem trencar aquí el nus gordià de la discussió entre aquestes dues grans visions de la societat. Sols ens limitem a presentar la concepció de la societat com a mercat perquè sembla un intent gens simplificador d'arribar a una síntesi integradora d'aquestes dues visions. Els conceptes d'anàlisi de Bourdieu i col·laboradors (vegeu Bourdieu i Bolstalski 1975; Bourdieu 1982 i 1992) proporcionen un marc on situar i amb què relacionar els dinamismes dels usos, ideologies i canvis lingüístics. Els conceptes d'*habitus*, *capitals* i *camp*s, entre d'altres proposats per Bourdieu (1975, 1992; vegeu Boix 1993 per a un resum),³ tenen un triple avantatge:

1-. aclareixen els espais de relacions, mòbils i de geometria variable, en què es troben els usos, representacions i canvis lingüístics. S'intenta, alhora, obtenir una visió «exterior», ètica, i una visió interior, fenomenològica, èmica, dels fets;

2-. permeten examinar transversalment aquestes relacions amb d'altres factors no lingüístics, socials, en particular, sense limitar-se a establir correlacions. A partir dels conceptes de Bourdieu, Sankoff i Laberge (1978: 239) van operacionalitzar el concepte de *mercat lingüístic*, «un índex que mesura específicament com l'activitat econòmica dels parlants, entesa en el sentit més ampli de la paraula, demana o es troba associada amb la competència amb la llengua legítima o estàndard».

3-. eviten la dicotomia excessiva entre la sincronia i la diacronia. La llengua manté trets d'estructures socials ja pretèrites. De la mateixa manera que usem molts termes d'origen religiós tot i la forta secularització social, certs sectors socials mantenen estats de llengua provinents de l'Antic Règim, ignorats per la majoria de la societat (vegeu també certs usos de l'aristocràcia mallorquina a § b.3 més endavant)

(3) Els *habitus* són «esquemes de percepció, representació i acció», estructurats i estructuradors, que caracteritzen diferents actors i grups socials en llurs pràctiques tant conscients com infraconscients. L'*habitus* dels membres d'un grup els estilitza, els «coloreja» quan aquests actuen en els *camp*s socials. Els *camp*s són espais socials que tenen unes regles de joc específiques de manera que els *capitals* que s'hi empen tinguin més o menys valor, per exemple, el camp immobiliari, el d'un determinat esport, el de l'art o un determinat tipus d'art. Els *capitals* són els recursos econòmics, de relacions socials, culturals, lingüístics i simbòlics, que tenen un valor variable i tenen una distribució desigual entre la població que competeix en els diferents camps del mercat.

Examinem, per exemple, de quina manera un fenomen sociolingüístic com la hipercorrecció és una manifestació d'un *habitus*. Aquesta hipercorrecció lingüística, que es manifesta en auto- i heterocorreccions, és molt freqüent en les classes mitjanes-baixes, en la vella petita burgesia (vegeu Soler 1986 a,b per a les correccions en la classe mitjana de l'Eixample barceloní). Aquestes hipercorreccions són una manifestació d'al·lodòxia (creure erròniament que s'està complint les directrius d'una norma social), paral·lela i amb causes comunes a d'altres al·lodòxies extralingüístiques. Aquesta al·lodòxia és la manifestació d'un *habitus* característic d'aquests estrats socials mitjans, que són molt conscients de la norma social, perquè molt sovint es comparen amb els grups socials veïns entre els quals se situen. L'*habitus* de vigilància i de control per mor de complir aquestes normes socials explica també d'altres comportaments i representacions, en hàbits d'alimentació, de vestit, de posició del cos,⁴ etc.

Aquesta tradició bourdieusista té, tanmateix, dificultats per descriure el canvi i el conflicte: que existeixin i es mantinguin «mercats alternatius» i que aquests a vegades esdevinguin dominants. Tot i que la majoria dels membres d'una comunitat de parla comparteixin una determinada avaluació o representació de l'ús lingüístic, a la pràctica no segueixen el que diuen que és «millor». Hi ha esclatxes en l'hegemonia de tot grup social dominant, esclatxes que són l'embrió de qualsevol canvi, l'embrió de qualsevol nova hegemonia futurible. Sempre cal descobrir l'implícit: «les normes amagades» (*covert norms*) que reflecteixen formes de solidaritat horitzontals, no necessàriament alternatives però sí resistents. Sense aquests mercats potencialment alternatius no entendríem —com encara no entenen molts normativistes— el «fracàs» de les intervencions que des de dalt, des del poder (l'escola, els mitjans de comunicació de masses), volen fer canviar certs usos lingüístics, sobretot col·loquials i públics no oficials.

B. LA VARIACIÓ SOCIAL ALS PAÏSOS DE LLENGUA CATALANA

«Cercau-la [la paraula viva] y la trobaréu pe'ls monastirs y castells enderrocats, per les masíes y per les fonts, recollíu-la dels segadors y les filaneres; *mas també la trobareu esbarriada per les ciutats [...]*» (cursiva meua)

Josep Lluís Pons i Gallarza, «Discurs als Jocs Florals de 1870» (Anguera 1997: 33)

A continuació resseguiré els diferents enfocaments que han proporcionat dades sobre l'estratificació i convencionalització socials en català: els estudis dialectals i sociolingüístics, els literaris i els lexicogràfics i prescriptius. Prèviament, comentaré alguns problemes de base que filtren què interessa i què no interessa investigar.

B.1. Alguns problemes en la recerca de la variació social

Tot i la frondositat de la tradició sociolingüística als països de llengua catalana (vegeu-ne un estat de la qüestió recent a Boix i Payrató 1997) els sociolectes poques

(4) Pla (1977, 330) ens dóna un magnífic exemple dels comportaments exageradament correctes, els quals responen a l'*habitus* de sectors de la burgesia barcelonina: «La senyora Doloret menjava amb el que pels voltants de 1912-1913 s'anomenava estil —estil que hom utilitzava en els ambients de la petita burgesia, sobretot quan es tenia forasters. Era una imitació exagerada de les bones maneres. El cos s'havia de mantenir rígid. Hom transportava els aliments del plat a la boca, amb la cullera o la forquilla, fent donar amb el braç, a aquests estris, una corba majestuosa. Quan els aliments arribaven a la boca, hom els absorbia amb les puntes dels llavis, amb una extrema delicadesa, procurant de donar a la cara, mentrestant, un aspecte d'indiferència displícit.»

vegades han estat estudiats (vegeu Bernardó 1994: 14-28). Crec que convé començar recordant aquí alguns dels problemes de base que expliquen aquesta situació.

(a) Hi ha hagut i hi ha un contacte intensíssim entre el català i el castellà que ha comportat la bilingüització majoritària del conjunt de la població d'origen autòcton i, darrerament, bé que en menor grau, de la d'origen immigrant, si més no a Catalunya. La doble causació de la situació sociolingüística actual –la substitució lingüística en sectors de la població autòctona, d'una banda; i les migracions massives al llarg d'aquest segle, d'una altra– ha comportat que en certs sectors socials, tant de classe alta, com de classe baixa, certes varietats socials hagin o desaparegut o passat a ésser representades per la llengua dominant (castellà o francès). La llengua referencial ha estat, doncs, una altra llengua per a la majoria de la població de primera llengua catalana. Així, les pautes de prestigi no són intralingüístiques sinó que provenen, com correspon a una situació d'interposició i fragmentació, de les del grup dominant. Sovint les connotacions de vulgaritat s'associen a aquelles formes que es diferencien de les de la llengua de referència prestigiosa. L'avaluació negativa de l'elisió de [r] en posició final de l'infinitiu i de l'ús de l'article davant dels nom propis personals a Canals a la comarca de la Costera (Sancho Cremades 1995: 42, 55) reflecteix les convencionalitzacions socials del castellà. Sobretot en les zones on la població no té en compte una varietat de referència en la llengua pròpia es compleix el que assenyalava ja Weinreich (1953: 88): «quan un individu s'adona que la seva llengua materna no és un idioma estandarditzat i utilitzable en tot tipus de comunicació formalitzada (activitats governamentals, literatura, ràdio, escoles, etc.), aleshores pot esdevenir indiferent a la interferència que s'hi pugui produir».

Al costat de la persistència d'una pressió convergent favorable al castellà trobem una certa vehiculació d'un model estàndard català escrit, que anivella algunes però no totes les formes locals (Ponsoda 1996). Al costat de la familiarització amb el castellà de pràcticament tots els catalanoparlants de ciutadania espanyola, els castellanoparlants l'aprenen o el reaprenen en el cas dels sectors que, havent perdut la llengua a casa, en reprenen l'ús privat (es revernacularitzen). A causa d'aquesta vehiculació parcial i molt asistemàtica d'una varietat estàndard catalana en la població del país hi ha un desguítarrament lingüístic força generalitzat, els parlants no compten amb unes normes clares de copresència a què atènyer-se per a l'ús de varietats sociolectals i funcionals (Vallverdú 1987, Ervin-Tripp 1972). En la parla espontània i en els mitjans de comunicació és ben fàcil escoltar fragments del tipus «Hi ha que fer algo perquè el Catalunya sigui quelcom més que un club». Arribats a aquest punt es fa difícil respondre a l'interrogant: ¿Com diferenciar a vegades entre el canvi induït per aquest contacte –el català gairebé sempre, ni que sigui regirant-se a la contra, n'està influït– i els canvis evolutius independents d'aquest contacte? Aquest desguítarrament sembla que podria ser més gran en la variació sociolectal, perquè amb aquest procés d'intensíssim

contacte de llengües s'entrellacen canvis demogràfics i socials espectaculars que han portat a noves formes d'estratificació social. El Principat, per exemple, només tenia dos milions d'habitants en començar el segle xx i tres de cada quatre catalans a finals del segle xx tenen algun origen no autòcton. Les varietats socials han estat, doncs, tan sacsejades que no trobem varietats socials gaire sedimentades ni gaires casos de variants socials tallants (*sharp*), sinó de caire gradual. En el cas de Barcelona, per exemple, Marí recentment (1996:102-103) ha suggerit que «l'elevada mobilitat de la societat [...] fa que poques d'aquestes varietats tinguin perspectives de consolidar-se com a pròpies de grups socials ben definits i consistents».

(b) *La mentalitat purista*. Thomas (1991: 12) ens defineix el purisme com «la manifestació d'un afany per part de la comunitat lingüística (o alguna part) de preservar o alliberar una llengua d'elements considerats aliens o d'altres parts que es veuen com a rebutjables (incloent-hi aquells que s'originen en dialectes, sociolectes i estils de la mateixa llengua). El purisme pot anar adreçat a qualsevol nivell lingüístic, però normalment s'adreça al lèxic. El purisme, sobretot, és un aspecte de la codificació, conreu i planificació de les llengües estàndard». El purisme és una manifestació d'un moviment social de lleialtat lingüística. El purisme sol enterbolir o com a mínim simplificar la complexitat del comportament lingüístic, si s'interessa només en una pretesa parla més genuïna, com l'arqueòleg que busca restes del passat. La diversitat social, com tantes d'altres (vegeu el rebuig dels fenòmens de simultaneïtat a Woolard; en preparació) ha estat secundària perquè aquesta diversitat interna contradia el vector principal d'unicitat i compacticitat que solen perseguir els moviments nacionalistes. En la mesura que el catalanisme cultural dominant ha tingut un component majoritari mesocràtic (Flaquer 1996: 357), és fàcil que en les ideologies lingüístiques es reflecteixin en els *habitus* d'aquestes capes mitjanes. En el «bon gust» i el «bon usatge» lingüístics de les classes mitjanes barcelonines catalanistes, d'una banda, els elements rústics (ser «pagès», ser «de poble») han estat o mitificats reinventant-los o més normalment denigrats; de l'altra, els elements populars també han estat denigrats, pel fet de provenir de sectors socials inferiors de qui calia distingir-se, tant si eren de la mateixa llengua o de la llengua castellana (vegeu «el xava» més endavant a l'apartat b. 3). A vegades, doncs, serà de mal diferenciar si es «purifica» una forma lingüística perquè és popular o perquè no és catalana.

Encara més. La mentalitat purista sol anar associada a una visió dirigista del canvi lingüístic, com si aquest només pogués ser impulsat «des de dalt», aquell introduït pels sectors socials dominants i amb plena consciència pública. Des d'aquesta mentalitat es tenen expectatives massa grans sobre la influència d'institucions inculcadores com l'escola, per exemple. Per contra, des d'aquesta mentalitat, esdevé difícil estudiar els canvis «des de sota», aquells que apareixen primer en el *vernacular*—mai introduïts pels sectors socials dominants—i que no són conscients, si no és que ja es troben en un procés avançat de difusió (Labov 1994:78).

Tot i la vella i venerable tradició d' 'administradors de la llengua' (vegeu les valoracions de Rogge i Beinke 1991: 214 i de Soler 1996b), el purisme ha estat ben poc investigat.

(c) *La manca de formació i recerca interdisciplinàries* Hi ha hagut –i hi ha– un dèficit terrible en formació interdisciplinària. Hi contribueix, ben segur, el fet que les ciències socials, des de l'antropologia fins a la sociologia siguin de creació recent a les nostres universitats i que a les facultats de filologia, aquestes ciències socials siguin perifèriques. No hi ha ni formació de tercer cicle ni recerca integrada de la variació social. Els conceptes d'estratificació social són eines que el lingüista, per prudència o per *pruderie*, es limita a agafar en préstec (vegeu, per exemple, Pradilla 1995: 80). Aquesta manca d'interdisciplinarietat es manifesta també en l'absència d'estudis integrats del repertori lingüístic, que la complexitat sociolingüística fa especialment necessaris.

Passem ara a presentar els quatre apartats, en què classifiquem la recerca: (§ b2) la recerca dialectal i filològica, (§ b3) la recerca d'inspiració sociolingüística, (§ b4) els estudis literaris i (§b5) la tradició lexicogràfica i prescriptiva.

B. 2. La recerca dialectal i filològica

En la recerca dialectològica la informació social és escassa, com és escàs el material urbà (per a un estat de la qüestió, vegeu Colomina 1990). Ací i allí, en la tasca impressionant dels dialectòlegs hi ha informacions de caire social, però gairebé sempre de caràcter tangencial, perquè la dialectologia s'inicià sobretot com a complement de la lingüística històrica (Veny 1985). Apareixen més dades sociolectals sobre el món tradicional. Així, la parla de l'aristocràcia mallorquina, per donar-ne un exemple, manté l'ús de les formes d'adreçament arcaiques com *senyor avi* o *senyora àvia* (enfront d'*es padrí* o *es pradí*) o les formes de salutació *bones tardes tenguilu*, per tal de distingir-se de les formes alternatives que empraria la majoria dels mallorquins, *padrí* o *padrina* i *bon dia* o *bones tardes*, respectivament (Veny 1994: 246-267). Bibiloni (1983: 36) suggereix dos casos de triple denominació marcada socialment també a Mallorca: *s'onclo* i *Perico* (aristocràcia), *el tio* i *Pedro* (classes urbanes) i *es conco* i *Pere* (classes rurals) El món rural proporcionava més els elements genuïns que es buscaven que no pas la paraula viva «esbarriada per les ciutats», com proclamava Pons i Gallarza. La llengua dels barris i les ciutats, la que es desviava del bon camí de la llengua pura, és comprensible que es trobi infrarepresentada en aquest tipus de recerca. A. M. Alcover al DCVB només té quatre informants a la ciutat de Barcelona, per exemple. Val a dir, però, que molts estudis descriptius o prescriptius afirmen basar-se en el barceloní. Sovint s'ha plantejat el dubte de la representativitat d'aquestes dades.

Colon (1973:236), arran d'una descripció del barceloní per part d'un nadiu de la ciutat com A. M. Badia i Margarit, es demanava: «Est-ce donc le barcelonais ou la langue littéraire qu'il a voulu nous présenter?».

En general trobem notes i informacions socials aïllades, que proporcionen hipòtesis de treball als sociolingüistes. Vegem-ne alguns exemples:

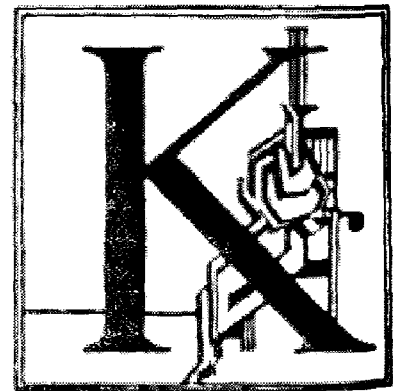
— El canonge mallorquí (Alcover 1920) ens dirà que la tendència cap a variants vocàliques anteriors a Santa Margalida «s'hi comença a introduir entre la gent menuda». Barnils (1914: 49 a Montoya 1995:175) ens informarà que els joves maonesos de classe alta «pronunciaven els plurals de substantius amb [øs], mentre que els de classe baixa, els feien amb [es]».

— Trobem valoracions sobre el nivell educatiu dels parlants, que en el món tradicional coincidia amb el nivell social, com a Aiguaviva, al Baix Aragó: «los que són purificats com tu, diuen céntimos [en lloc de centímos]» (Rafel 1981: 31-32).

— Com hem vist més amunt, la mobilitat social ha anat aparellada amb l'abandó de la llengua del país en favor de la llengua forastera; quan la població ha volgut distingir-se, sovint ha recorregut a l'ús o adopció del codi dominant o a l'ús d'elements d'aquest codi, com és habitual en situacions d'interposició. Serra i Orvay (1908: 183-185) dóna constància que la classe alta eivissenca usava un català molt interferit de castellanismes com a suposat senyal de distinció envers l'eivissenc popular.

— La recerca dialectal proporciona moltes mostres de *malapropisms*, aquelles formes discordants de la norma culta «reconstruïdes» pels parlants menys posseïdors de la cultura considerada més legítima, per exemple «vestit mermell», «putestant», «caixer utomàtic», «caixa d'oros», «dos arràdios», a més d'elements d'altres llengües. Els *malapropisms* són marcadors de distinció social, i ho eren encara més quan bona part de la població no estava alfabetitzada. En català, encara la majoria de la població no ha pogut conèixer la seva pròpia llengua oficial, de manera que aquests *malapropisms* no van necessàriament correlacionats amb l'estratificació social, sinó amb el capital lingüístic (vegeu, per a Mallorca, Bibiloni 1983: 237-238). Parlants de classes mitjanes altes poden emprar-los sovint. Les tendències centrífugues de la llengua tenen més terreny per córrer, en la mesura que la majoria de la població encara pateix d'una alfabetització mínima –o nul·la– en català. Les realitzacions més anecdòtiques i caricaturitzables d'aquests *malapropisms* –també anomenats *piquiponades* en memòria dels errors de lèxic del batlle barceloní Pich i Pon– eren un element de versemblança per a obres literàries i per a programes dels mitjans de comunicació (vegeu § b.4).

El que ha estat estudiat són les varietats que han influït en el català popular i col·loquial (Vinyoles 1978; Vinyoles i Ferran 198, Romà 1987, Vinyoles i Piqué 1989, Sánchez 1991 i Pujolar 1997): les argòtiques del món de la delinqüència, la política, el joc, els sectors juvenils, d'una banda, i el caló, de l'altra. Els elements calós, provinents

d'una comunitat ètnica força estable i segregada com la gitana, no solament han influït en els argots de la delinqüència i la marginació (Payrató 1988: 169-175) sinó també en les varietats col·loquials barcelonines i a partir d'aquestes s'han difós possiblement fora de l'àrea d'origen (Vinyoles 1978; Wagner 1924).

B. 3. La recerca d'inspiració sociolingüística

Hem començat dient que inevitablement hi ha variació social. En català, però, aquesta variació, no es concreta en varietats socials ben definides, que permetin construir mapes amb zones ben definides (Bibiloni 1997: 74). En dialectologia social els ventalls d'isoglosses són el més freqüent. L'enfocament variacionista és el que proporciona un marc teòric i sobretot metodològic des d'on estudiar alhora tots els elements dels processos de convencionalització sociolingüística (Weinreich, Labov i Herzog 1968). Des d'aquest enfocament interessen tant els canvis en l'ús de les variables amb les seves variants alternatives corresponents, com la representació o actitud dels parlants envers aquestes variants. Així, els diferents esglaons en un procés de canvi lingüístic van relacionats amb diferents tipus de consciència d'aquest canvi. Algunes variables són *estereotips*: són temes explícits de comentari social i mostren casos de correcció i ultracorrecció. Unes altres variables són *marcadors*: no en són tan conscients els parlants, però mostren una distribució estilística i social consistent. Finalment, d'altres variables són *indicadors*: la majoria de parlants no en són conscients, però es diferencien pel seu ús en el grup que sembla iniciar un canvi lingüístic (Labov 1994: 78). Des dels anys vuitanta, tant a Barcelona com a Alacant, principalment (vegeu Gimeno i Montoya 1989 i Turell (ed.) 1995), ha arrelat i pres embranzida aquesta tradició variacionista. Sempre aquesta tradició està interessada en l'estratificació social perquè aquesta és un dels factors que expliquen les causes i les trajectòries del canvi lingüístic.

Fins ara aquesta tradició laboviana al nostres països ha estat poc «urbana» i ha consistit en monografies en localitats relativament petites on l'estratificació social és poc complexa –Petrer, Benicarló, Pont de Suert...–. És en l'estudi de grans zones urbanes com Tarragona, Girona, Barcelona o Palma on es planteja de debò la qüestió de la validesa de les eines d'estratificació social. És sobretot a Barcelona, on hi ha un ventall de sociolectes més ampli. Fem ara un zoom per parlar-ne, atesa la importància clau d'aquesta zona.

B. 3. 1. El repertori lingüístic de Barcelona.

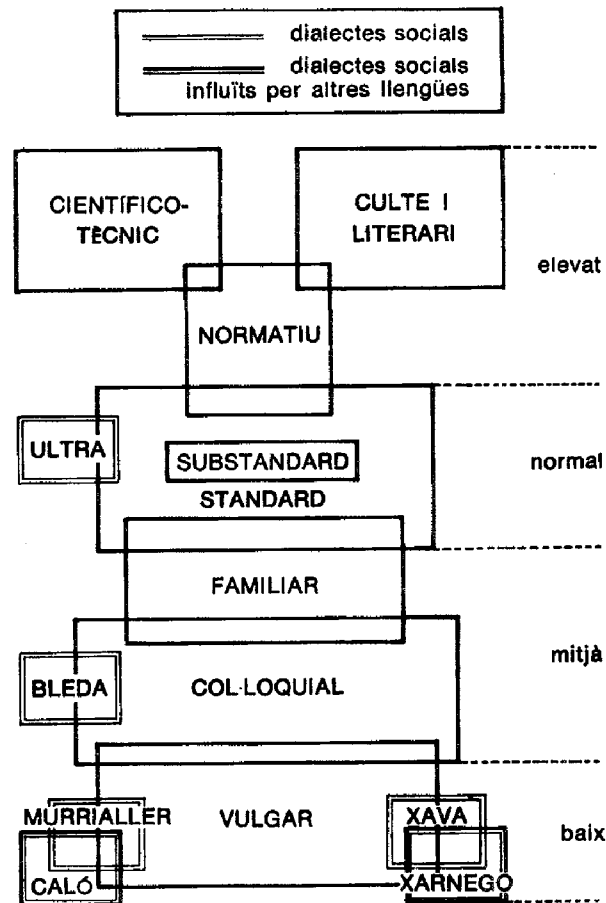
Barcelona és la zona urbana més gran i complexa dels països catalans, on el català s'ha mantingut en tots els estrats, des de la burgesia fins a la classe obrera. Les variants socials poden esdevenir un senyal més matisat de distinció, que no pas al món rural de

l'Antic Règim. Barcelona és també una de les zones on, ni que sigui durant breus períodes de la història del segle xx, s'han pogut difondre els models de la llengua fabriana més enllà de les cledes dels filòlegs i companyia. La norma lingüística era, si no coneguda, reconeguda sobretot per les classes mitjanes urbanes: se sabia que hi havia un model de referència, un cànon respecte al qual comparar-se, respecte al qual sentir-se segur o insegur lingüísticament. Vallverdú (1986:6) assenyalava fa uns anys que «només una minoria exigua de ciutadans (escriptors, alguns professors, uns quants professionals i poques persones més) tenen una sensibilitat lingüística prou desenvolupada per distingir entre català col·loquial i català estàndard, i, encara, aquesta minoria no ha tingut tradicionalment cap pes social determinant».⁵ Si en algun lloc aquesta minoria ja no és exigua i hi ha «parlants i lectors mitjans» és a Barcelona (vegeu els estudis de Soler (1986 a, b) sobre la inseguretat lingüística a les classes mitjanes de l'Eixample barceloní) i a certes comarques del Principat.⁶ Caldria examinar l'atracció i el rebuig del barceloní. Si bé el barceloní es troba a la base del català estàndard, no hi coincideix. Aquest parlar de la capital ha estat expansiu. Ja des de començament de segle s'han estès cap a l'oest del Principat les desinències en -i del subjuntiu. Ja des de finals de l'edat mitjana (recordem les *Regles d'esquivar vocables grossers i pagesívols*) el barceloní ha difós algunes de les seves solucions, com les realitzacions lleistes. Alhora, però, el barceloní és víctima de connotacions negatives, qui sap si compensadores de la megacefàlia de la capital.⁷

Amb López del Castillo (1976) s'iniciava l'estudi dels sociolectes del barceloní. Fins aleshores el barceloní havia estat objecte de manifestacions d'amor i odi (el barceloní era «horriblement mestayat i sollat de castellanismes» per a A. M. Alcover, *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* X, 1918-19: 126), però poc de recerca sistemàtica. Per primera vegada aquest autor suggerí una primera classificació de les varietats socials del català de Barcelona. Tot i que el procediment de recollida planteja alguna ombra sobre la representativitat de les dades, aquesta proposta de López del Castillo, entre d'altres autors que com ell han renovat l'ensenyament de la llengua, va fer que els esquemes massa maniqueus de correcció comencessin a esquarterar-se. En el quadre 1 presentem la seva classificació dels nivells de llenguatge i en el quadre 2 els trets principals de les varietats «xava» i del «bleda». La varietat «ultra» corresponia a un comportament hipercorrecte purista i arcaïtzant per part de minories de parlants cultes «ínfosos d'un fort esperit normativista, en desproporció manifesta amb les possibilitats del moment» (p. 54). La varietat «bleda», estesa entre alguns sectors esnobs, sobretot femenins, es caracteritzava pels cultismes i xenismes i pel refús, per afany de distinció, de mots populars. Les varietats «ultra» i «bleda» són les que possiblement han perdut més terreny des d'aleshores. Caldria distingir el *bleda* de varietats sociolectals barcelonines de classes altes denominades *pijas*, que es caracteritzen per una nasalitat generalitzada, a més de múltiples trets provinents del castellà.

(5) L'aprenentatge i domini (o exhibició de domini) de la llengua estàndard és sovint un indicador de la posició final. Crec, però, necessari assenyalar que la divisió entre dominadors i no dominadors de la varietat estàndard no inclou de cap manera totes les formes de variació socialment significatives en la situació actual de la llengua catalana. La competència en la llengua estàndard no és «l'únic criteri socialment vàlid per identificar a hores d'ara aquestes varietats del català» (Castellanos i Pazos: 1995).

(6) Joan Fuster (Diari, 18-XII-1969, a *Escrips sobre la llengua* 1994: 44), amb els ulls d'un habitant d'una zona més desvalguda, descrivia així aquesta difusió relativa dels models del català culte entre alguns barcelonins: «Un francès mitjà, l'home del carrer francòfon, és manufactura d'institutors i de lectures, dels locutors de ràdio i dels altaveus del cinemàtograf: "parla" en bona part com s'escriu; la seva llengua és llengua culta. Entre nosaltres, ara com ara, no hi ha res d'això. Els únics que avui soien parlar un català "culte" —relativament si més no— són uns curts sectors de la burgesia, de la mitjana burgesia, de Barcelona. ¡I no el parlen per "disciplina", per una voluntariosa decisió de resistir! Aquests sectors, i algun altre de més popular, van consumir "El Patufet" fins l'any 1938, van tenir escoles, saben qui és Pompeu Fabra. La resta... La resta dels catalanoparlants, deixats endur per la rutina domèstica, abandonats a ella, ens resignem a parlar com Déu vol».

Quadre 1

Els diversos nivells de llenguatge a Barcelona segons López del Castillo (1976: 68)

(7) El trasbals polític i social del segle no ha permès prou «repòs», com perquè aparegués un pòsit normatiu prou estable. Una escriptora barcelonina de tota la vida com Maria Aurèlia Capmany resumia així la situació: «[...] els vells barcelonins sabem distingir els qui parlen en els límits d'una certa correcció i els qui diuen “vindre” i “tindre”, “relotge” i “catredal”, i encara els distingim dels qui diuen el “metxe ha anat a casa del meu xermà” [...] per pega –cosa greu que s’afegeix a la manca de norma– la classe alta es distingeix [sic] per parlar molt malament, quasi tan malament com els nous arribats a la llengua. No tenim llenguatge model, vet aquí, com poden tenir els anglesos, per exemple» (Avui, 13-IX-1981). Vegeu també Saragossà (1997: 58-70) i Camps i Fulquet (1992).

En canvi, la varietat i el terme «xava» encara continuen essent ben vius tot i que el seu contingut hagi pogut canviar (vegeu Pla 1996, Payrató 1988: 158-162, i sobretot Ballart 1996). El «xava» és considerat una varietat simplificada molt influïda per l'espanyol, originària de barriades populars de Barcelona. Els parlants del «xava» serien tant immigrants i fills d'immigrants catalanitzats, com persones autòctones influïdes per aquests. En el quadre 1 s'indica que sols algunes varietats estan influïdes pel castellà. Actualment cap varietat deixa d'estar influïda pel castellà, fins al punt que Vallverdú (1986: 7) creu que el tret fonamental del xava, l'apitxament, «ha anat progressant entre la joventut, fins a atenuar les “diferències” de classe, i ha fet aparèixer en el pla fonètic un *neo-xave*, pràcticament general a Barcelona i als seus voltants».

<i>Nivell Xava</i>	<i>Bleda</i>
Fonètica i fonologia	
Reducció vocàlica: [«>[e]; [o,]>[u] [e/E]>[«], [o,]>[o]	A més dels trets del xava “potser més amorosits” (p. 58)
Ensordiment [z]> [s], [z]>[s]	Realització no velar de /l/
Ieisme no tradicional: [·]>[j]	Absència de neutralització en [u] d’algunes -o: moto, foto, total.
Elisió/aspiració de [s] implosiva	
Morfosintaxi i lèxic	
Ús anòmal (supressió, pleonasme, confusió) d’alguns pronoms febles: <i>en, hi, ho</i> : « <i>O tinc tot</i> », « <i>n’hi ha un casa</i> », « <i>lo farem tot</i> »	arcaïsmes (...) (<i>quelcom</i>) i certs estrangerismes (<i>frapar, afrós</i>) (p. 59). Bandejament de formes considerades vulgars: <i>got, ficar, plegar, enegar, totxo</i> .

Quadre 2. Alguns dels trets principals de les varietats «xava» i «bleda» del barceloní, segons López del Castillo (1976).

Mier (1986) estudià les variables dels sons sibilants amb variants sordes i sonores alternatives, de (dues), (haver de), i (en) a partir de 43 entrevistes al barri de Gràcia de Barcelona. Únicament la petita burgesia (petits professionals i empresaris autònoms) mostrà usar de manera coherent les formes normatives. La variable (dz) fou l’única en què l’autora troba una correlació positiva entre la realització sorda [ts] i les ocupacions altes dels parlats, en l’estil informal d’una entrevista. Aquesta correlació, però, no es confirmava en l’estil formal, en què els mateixos informants no ensordien. Les expectatives provinents de la tradició laboviana no es compleixen, doncs. Mier no va trobar cap relació significativa entre aquestes variants i alguna ocupació socioprofessional. Cap nivell ocupacional específic és el motor del canvi lingüístic.

En els darrers anys hi ha hagut una nova fornada de recerques sobre el barceloní. Pla (1996), des de la perspectiva variacionista i a partir dels enregistraments experimentals de setze informants, ha mostrat com la vocal neutra oberta és un indicador sociolingüístic: «és un procés en marxa, ni incipient –ja s’ha difós més enllà dels grups socials estrictament precursors afectant, però, només els més joves– ni gaire avançat –encara no ha assolit un grau elevat de consciència social» (p. 157). Ballart (1996) analitza no només els trets interns del «xava» sinó les representacions socials que l’han envoltat, a partir de conceptes de la teoria de la identitat social de Henry Tajfel (vegeu Tajfel 1974 i Bourhis i Leyens (eds.) (1996) i una introducció a Boix 1993: 88-93). Aquest autor expressa sense embuts el que fins ara devia ser una forma de «prestigi amagat» (*covert prestige*). Els parlants populars del català de Barcelona reivindiquen la legitimitat de l’ús de la seva varietat. Apareix, doncs, una reacció contra la profunda estigmatització negativa de què és víctima el «xava» en quatre fronts alhora:

- (1) el «xava» és una varietat «dolenta» per a les classes mitjanes i mitjanes altes de la zona barcelonina, per raons de distinció de classe;
- (2) el «xava» és rebutjat pels parlants de fora de la zona barcelonina
- (3) el «xava» és estigmatitzat pels catalanoparlants perquè és identificat amb la parla castellanitzada dels nous aprenents del català; i
- (4) el «xava», d'altra banda, no pot gaudir del prestigi emmascarat dels sectors populars, com a símbol dels sectors treballadors perquè és el castellà la varietat que simbolitzaria millor els lligams de solidaritat de caràcter horitzontal, de classe.

En alguns aspectes, la variació sociolectal barcelonina mostra una distribució tallant. Recentment, Boix (en preparació a) ha analitzat la variació social de les variants de *mare*, com a vocatiu: *mama/mamà/mare*, en català central barceloní. En una enquesta a 207 subjectes de primera llengua catalana de la zona barcelonina en els anys 1994 a 1996, un 71.4 % (n:148) afirmaren que usaven *mama* en la seva socialització primària, un 24.6% *mare* (n: 51) i 4.8 % (n: 10) *mamà*. Aquesta darrera variant era usada solament per sectors de classe mitjana-alta o alta, gairebé sempre de Barcelona ciutat, els quals estigmatitzaven la variant *mama*. Per contra, la variant *mamà* era estigmatitzada per la resta de parlants: fins i tot la majoria la consideraven una variant aliena al català. En els anys noranta contrasta la tria majoritària de *mama* i *mare* (i el rebuig de *mamà*), en la publicitat, en els llibres de text i en el model de català col·loquial vehiculat a la CCRTV, amb l'ús generalitzat de *mamà* (i el rebuig de *mama*) en publicacions infantils catalanes de classe mitjana abans de la guerra civil. Paloma (1995) assenyala que la Comissió de Normalització Lingüística de la CCRTV «assenyala que *papa* i *mama* només són vàlides en llenguatge infantil». *Mamà* és considerada «forma molt connotada» i s'aconsellen les formes més neutres socialment: *mare* i *pare*.

Els estudis antropològics i de l'etnografia de la comunicació ens proporcionen una descripció més dinàmica dels sociolectes, perquè són considerats un element més del joc d'identitats dels individus, tal com són percebuts en situacions i grups concrets. Des d'aquesta perspectiva Tuson (1985) eixampla encara més la visió d'anàlisi en introduir el concepte de repertori. La comunitat de parla de Barcelona en el seu conjunt de parlants i de varietats és l'objecte d'anàlisi, no pas una llengua o varietat aïllada.

Pujolar (1997), també dins d'una tradició antropològicolingüística, a partir de l'observació participativa en dos grups de joves barcelonins descriu els trets de la llengua popular, en funció del gènere (els nois mostren un *habitus* transgressor de les normes en el seu comportament lingüístic mitjançant l'argot i l'agressivitat verbals, per exemple). L'autor mostra com a la zona barcelonina, els recursos expressius del català popular són molt limitats. El català sona fi, té connotacions de formalitat (p. 201), «no

era ben bé del seu món» (p. 269), mentre que el castellà és identificat més amb la solidaritat horitzontal dels grups sense poder, amb el que Woolard anomena «mercats alternatius» (Woolard 1985). Estudis monogràfics d'aquest tipus permetrien anar descrivint els catalans populars de les grans zones urbanes.

Mentrestant, ens hem de satisfer amb dades no tan detallades qualitativament. Amb la voluntat de descriure sistemàticament aquest repertori, des de la UB s'ha començat a recollir un corpus de varietats socioculturals del català (Boix 1996), que es basa en una graella social d'entrevistes semidirigides de parlants del català central barceloní, establerta a partir de les propostes d'estratificació proposades en el *survey* de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona (Subirats *et al.* 1992). Aquestes dades de base poden permetre començar a estudiar els sociolectes de la zona i a valorar la seva mateixa consistència.

B.3.2. La variació social a la resta dels països catalans

Hi ha d'altres recerques que abasten, a més de Barcelona, d'altres zones dels països de llengua catalana. Les pautes de prestigi social també mostren una fragmentació important en el domini lingüístic català, perquè tant els processos de substitució com els d'evolució de l'estructura social han estat diferents a unes zones i altres.

Les formes personals d'adreçament foren investigades a Catalunya, a partir de l'esquema clàssic de Brown i Gilman (1963), per Joy Robinson (1979) en la seva tesi doctoral. Comptem encara amb poques recerques històriques sobre variació sociolectal. López del Castillo (1995: 79), en una anàlisi del valor social de l'ortografia, apunta que «la classe treballadora catalana, que es manifestava pràcticament monolingüe catalana en la comunicació oral privada i pública fins a les vagues del període 1913-1919, en els seus escrits en canvi feia un ús exclusiu del castellà –per cert, un castellà amb registres de notari». Esdevé, doncs, gairebé impossible que algú hagués investigat textos privats populars, com L. Spitzer a *Lettere di prigionieri di guerra italiani. 1915-1918* (trad. italiana de R. Solmi, Boringhieri, Torí). Els sectors populars urbans de parla catalana, majoritàriament analfabets o alfabetitzats en castellà, no han participat gaire de la cultura «oficial» catalana, particularment les dones (Vilanova 1995). Aquí rau una les raons del poc pes dels estudis sobre català popular urbà (compareu amb els fets sobre el *français populaire* o sobre l'*italiano popolare*). La tradició popular on el català té més paper és la d'un món rural que la majoria de catalanoparlants actuals viuen o (re)viuen en el seu imaginari col·lectiu, no en les seves experiències quotidianes. El domini de la cultura transnacional d'arrels o usos anglosaxons i la interrupció (definitiva?) dels centres de cultura obrera (ateneus, moviment corals) potser ja fan impossible que es pugui sentir mai més la veu d'aquesta visió obrera i popular. Aquests sectors populars de parla catalana a la zona de Barcelona es concentren en les franges de més edat. Hi ha, encara, la possibilitat d'enregistrar-ne la parla, tal com fan, bé que sense recollir-ne aspectes imprescindibles per al sociolingüista, els historiadors orals.

Algunes monografies proporcionen elements per explicar una de les ideologies lingüístiques: el purisme. Han estat estudiades dues organitzacions que volien difondre models de català entre la població: l'associació «Nostra parla» (1916-1924) (Graña 1995) i «La Lliga del Bon Mot» (Mas i Solench 1991). Rossich (1996) ha començat a investigar l'evolució de les representacions de les diferents varietats geogràfiques –ço és, la història que ha portat a l'atribució d'una més gran genuïtat a determinats parlars de la Catalunya Vella.

Menys recerques sociolectals trobem en terres valencianes. A València, la segona ciutat del domini teòric de la llengua catalana, la variació social ha estat poc estudiada. L'apitxat i la seva difusió han estat tractats des del variacionisme (sobre Gandia, vegeu Morant 1987). El projecte col·lectiu en curs de la Universitat d'Alacant examina els canvis en la parla que són deguts a la introducció del català en el sistema educatiu (Ponsoda 1996). La investigació sobre les interferències de Blas Arroyo (1993: 163) mostra com els sectors populars, amb menor grau d'escolarització (en contrast amb les classes mitjanes barcelonines, per exemple; vegeu Soler 1986a, b) no tenen consciència de la norma i es despreocupen de les interferències. A Sagunt, Gómez Molina (1989) també constata aquesta manca de consciència d'una norma de referència: la distribució d'ús de les variants discordants amb la norma escrita catalana no és pas més alta en els registres formals (proves de traductibilitat) que els informals (conversa espontània). Gómez Molina en el mateix estudi (1989: 75) observa una dispersió notable entre els diferents grups sociològics establerts.

Com és prou conegut, la variació social dins del seu català es veu encongida perquè bona part del ventall d'estrats socials ha adoptat el castellà com a llengua habitual (Ninyoles 1996). En canvi, a d'altres zones valencianes, especialment a les anomenades darrerament comarques centrals (l'Alcoià, el Comtat, la Marina Alta, la Costera, la Ribera, la Vall d'Albaida), el valencià és llengua familiar i habitual en gairebé tots els estrats socials. És significatiu que sigui en una de les ciutats capdavanteres de la industrialització al país, on trobem un marcador, és a dir, una variable amb distribució social i estilística. Una regla variable estableix que les /-a/ finals esdevenen [-ε], independentment del timbre de la vocal tònica. Aquesta realització canvia segons els grups socials (Colomina 1985: 78-79):

[...] la variant [-ε] presenta diversos graus d'aproximació al fonema /ε/i en el cas més extrem s'associa a la pronunciació marcadament local i pròpia de les classes populars alcoianes: és el que s'anomena a Alcoi «parlar de la». En canvi, hi ha un altra variant, una [-a] molt semblant a la -a castellana, típica de les persones castellanitzades i de diversos grups de les classes altes alcoianes, i que popularment es coneix com a «parlar baiós» o «parlar de la baia».

A Mallorca, Bibiloni (1983), a partir de l'enregistrament de dues-cents cinquanta unitats de parla de caràcter públic, en general d'un cert grau de formalitat, ens propor-

ciona informació sobre la distribució social de certes variants fonètiques i morfològiques en deu grups de població. Les variants principals són: pronúncia de la *a* a la terminació àtona *-ia*; *home* (en lloc de *homo*); pronúncia no ieista; terminació *-tat* en lloc de *-dat*; *s/z*; terminació *-tzar*, *poder* (en lloc de *porer*); pronoms enclítics àtons; article estàndard; *nosaltres* (en lloc de *noltros*); *llavò* (en lloc de *llavonnes*). Per a Bibiloni, les diferències en l'ús de les diverses classes socials són accidentals, mai tallants, i molt menys significatives que les geogràfiques. La llengua parlada en públic seria bastant homogènia i en general «clarament diferenciada de la varietat estàndard» (p. 545). Els únics que es diferencien de la resta de la població són els intel·lectuals, els quals tenen contacte amb «formes lingüístiques que transcendeixen la pura varietat local» (p. 544).

B.4. El estudis literaris i sobre obres audiovisuals

La manca de pautes clares de variació social⁸ afecta també la creació literària. Sense aquestes pautes és enrevessat que els escriptors se'n surtin amb facilitat quan volen servir-se de varietats sociolectals –estrafent-les, descrivint-les, etc.– per a objectius literaris, sobretot en el teatre, en el món audiovisual i en la prosa. Enrevessat perquè ha faltat que durant força anys un gruix suficient de lectors, d'espectadors, d'oïdors, s'hagi familiaritzat alhora amb models similars de llengua escrita i oral de manera que els hagin passat a compartir com a varietat de referència. Falta, doncs, la «posició de punt mort» a partir de la qual qualsevol recurs estilístic és significatiu (Pericay i Toutain 1997: 225), a partir de la qual es pot establir el *foregrounding*, que Azevedo (1996: 139) proposa d'anomenar *realçament* en català. Per al Cercle Lingüístic de Praga *realçament* és una «desviació literària significant, contra el fons d'una norma no literària... tan aplicable a l'estudi pragmàtic del llenguatge en context com a d'altres aspectes més formals del llenguatge» (Leech 1992: 259, citat a Azevedo 1996: 139).

Així doncs, els escriptors o traductors catalans –per exemple, Robert, Vilanova, Rusiñol, Pla, Sales–, que han recorregut a la dissonància literària, és a dir, a la barreja de varietats socials o funcionals, en llur obra o en llur versió de les obres d'altri, s'han trobat que els seus lectors no eren còmplices dels convencionalismes socials amb què l'escriptor treballava. Bona part dels lectors no havien pogut familiaritzar-se, no reconeixien prou bé la significació de les varietats socials o funcionals que es posaven en contrast.⁹

La prosa costumista i realista, des d'Emili Vilanova fins a Ferran Torrent passant pels originals i versions de novel·la negra, l'obra d'alguns periodistes i literats de la generació del 25, la tradició teatral de caire humorístic i els mateixos còmics, entre d'altres textos, han de mantenir uns certs nivells de versemblança en la seua caracterització dels estrats socials. Per això la tradició costumista i satírica (Cassany 1992 per

(8) Val a dir que massa sovint es cerquen uns senyals d'estratificació tan clars com els de la societat britànica. És servil i injustificat, crec, emmirallar-se en aquest –com en tants d'altres models– que ni tenen en compte la història contingent del país, ni, sobretot, tenen en compte la situació de contacte de llengües (vegeu també Vallverdú 1982:7-8).

(9) Així succeeix en la versió catalana a càrrec de Joan Sales dels *Germanes Karamàzov* de Dostoievski (1990: 617). El traductor afegeix una nota en què aclareix que un personatge, en usar un llenguatge pedantesc, fa broma. Vallverdú (1987: 34) també assenyala que els aspirants a corrector o assessor lingüístic de TV3 tenien valoracions molt divergents de la variació funcional.

al Principat; la tradició dels sainets per a València) recorre sovint a trets sociolectals. També la novel·la realista se'n fa ressò (vegeu el diàleg inicial de *La Papallona* de Narcís Oller, per exemple).

Les produccions de ràdio i televisió per al gran públic s'enfronten a exigències de versemblança encara més estrictes que en la literatura del XIX perquè la competència comercial és molt més dura. Darrerament la producció, escrita i oral, teatral, radiofònica o audiovisual, de caire satíric i humorístic a Catalunya, proporciona molts materials d'interès sociolectal. El seu èxit sembla mostrar que el públic reconeix, si més no en la parla barcelonina, tant certes varietats socials (la parla de Joan Capri o la de Vanessa, interpretada per Lloïl Bertran (Bassas et al. 1996) com els jocs lingüístics amb l'alternança i ambivalència de llengua (Woolard en preparació). L'estudi d'aquests materials ens aporta pistes per descriure el repertori d'estereotips i marcadors sociolingüístics de cada zona. L'adaptació catalana de *Pigmalió* de Bernard Shaw per part de Joan Oliver (1957) ha estat ja estudiada (Urgell 1964, Vallverdú 1985, 1986). Boix (1997), recentment ha analitzat la versió de *Pigmalió* de Xavier Bru de Sala (1998; vegeu Boix en preparació b), tot comparant-la amb la d'Oliver quaranta anys abans.

La literatura infantil i sobretot juvenil també té exigències específiques de versemblança de manera que hi trobem mostres de sociolectes, bé que molt barrejades amb elements generacionals. La tendència a temàtiques realistes en la novel·la per a joves fa que aquests trets dialectals hi siguin molt presents (vegeu, p. ex., Hernández 1996).

Falten estudis sobre autors literaris amb domini de la llengua popular, de la mateixa manera que sobre produccions de caire popular, com ara els programes d'humor (Eugenio/Eugeni; equip de El terrat, Joan Monleon...), les revistes de còmics (*Cul de Sac*, per exemple) o els pocs missatges publicitaris que són elaborats des del principi en català.

B. 5. La recerca lexicogràfica i prescriptiva

(10) Coromines arriba a preveure que una forma «no es dirà». Aboca així pel broc gros els seus particulars prejudicis que, això sí, ell mateix reconeix que ho són. Coromines es descriu a si mateix com a purista. Vegem el que escriu a l'entrada 'Mama': «[...] Com a vocatiu dirigit a la mare per les criatures i nois havia estat general fins endavant del S. XIX i resta i restarà en ús: a finals del S. XIX molta gent de la classe alta els ensenyà l'afrancesat 'mamà' (a Mallorca 'mamai') [...]» (negreta meua).

Els problemes de base que té la situació sociolingüística del país (cf. b.1) i l'estat de la qüestió de la recerca en la variació sociolectal (cf. b.2, b.3 i b.4) expliquen que tant en els diccionaris normatius com en els de caire més descriptiu, la informació de caire social sigui bastant minsa.

No disposem encara de treballs que analitzin la informació social en els diccionaris catalans i que en permetin fer un balanç sistemàtic.

En el DCVB i en el DELC trobem informacions sociolectals ara i adés, fruit de la recerca dialectològica i filològica prèvia. En el DELC de Joan Coromines, al costat de descripcions úniques de variació social de l'autor, hi ha afirmacions valoratives de caire social que entelen la validesa de les dades.¹⁰ Han aparegut reculls lexicogràfics sobre l'argot i el català popular (Vinyoles 1978; Vinyoles i Ferran 1982; Romà 1987, Vinyoles i Piqué 1989, Sánchez 1991 i Pujolar 1997). La necessitat d'emprar tant

l'argot com un català versemblantment popular als mitjans de comunicació de masses porta que els llibres d'estil i la pràctica dels assessors lingüístics hagi de (re)crear i proposar-ne. De la pràctica i experiència com a assessor lingüístic de l'autor als mitjans de comunicació ha sorgit el darrer diccionari sobre argot i català populars (Pomares 1997). S'hi pot observar que els criteris de classificació del que és popular no són encara ni explícits ni sistemàtics, i que hi manquen indicacions geogràfiques, que permetrien establir geosinònims.

Els diccionaris prescriptius principals s'estan de proporcionar gaires etiquetes valoratives de caracter social, ja que el seu objectiu central és proporcionar una norma de referència. Així el DIEC s'estima més reduir al mínim les etiquetes massa ambigües com: col·loquial, popular, familiar i vulgar (Lorente 1996). Tot i aquesta reducció, aquestes etiquetes continuen essent molt arbitràries.¹¹ El DIEC informa poc sobre l'ús dels mots (Macià 1996: 74).

Aquests dèficits no seran superats en un termini breu, si no es fa un diccionari d'ús, el qual hauria de proporcionar dades sociolectals. Quan el tinguéssim es podria oferir un diccionari d'interregistres o intervàriats que permetés «traduir» d'una varietat social o funcional a una altra (vegeu Lewis i Lewis 1994 per a l'anglès). Val a dir que algunes formes del català popular, les argòtiques sobretot, poden ésser molt efímeres. Convindria elaborar llistes consultables com l'*Alternative Catalan Language*, una pàgina Web, que es pot consultar a Internet (vegeu *La Vanguardia* 14-IX-1997).

A part dels diccionaris, els llibres d'estil i encara més els llibres de bones maneres pertanyen a la tradició prescriptiva. Els llibres de bones maneres de Myself (1927) i Morató (1986) proporcionen dades en negatiu (dient el que s'hauria de fer, ens informen del que se sol fer), bé que asistemàtiques, sobre aspectes de la variació social. El manual d'ús de Lacreu (1992), per la seva banda, aconsella certs usos orals comparant-los amb els que l'autor creu que són més generals en valencià.

C. CONCLUSIONS

La recerca en varietats socials als països catalans és encara força humil. Els estudis dialectològics, literaris, i sobretot sociolingüístics ens en proporcionen un panorama encara fragmentari i sense un canemàs teòric al darrere. Disposem de dades sobretot de sociolectes de la zona del català central barceloní com el «xava», però poquíssimes d'altres zones del territori lingüístic. Les dades lexicogràfiques i prescriptives són també escasses.

La majoria de models d'anàlisi de la variació de què disposem actualment no serveixen per a explicar el canvi i la diversitat en la parla de comunitats lingüístiques no monolingües, que mostren una gran manca d'acord normatiu dels seus membres. La situació de subordinació i substitució del català i la consegüent interposició del castellà (o francès) expliquen que en els països de llengua catalana les relacions i correlacions

(11) Quant al DIEC, Cabré Monné (1996, 21) assenyala: «no es veu amb quin criteri s'han introduït les marques de ponderació (popular, vulgar, castellà, etc.). L'arbitrarietat amb què s'han utilitzat posa en evidència altre cop la manca de criteri i de visió de conjunt de què parlava (compareu les entrades maco, guapo, vano, caldo, per exemple)».

entre capitals socials i econòmics, d'una banda, i els capitals lingüístics, d'una altra, siguin diferents que en els països occidentals on s'han investigat més els sociolectes.

Per raons d'eficàcia científica, i fins i tot per raons pragmàtiques d'estalvi, cal coordinar la recerca de la variació social a partir de les necessitats de la situació concreta dels països catalans, en les línies següents:

- Convé estudiar la parla urbana, amb criteris sociològics pertinents, de manera que es pugui situar la variació lingüística en el teló de fons de l'estructura social sense la ingenuïtat de molts estudis actuals. No ha d'estranyar la migradesa de dades socials en els diccionaris catalans actuals, l'estrany és que en el futur tampoc se'n recullin per als propers diccionaris.

En la variació sociolectal convé treballar, complementàriament, a tres nivells com a mínim:

(1) A l'interior dels corpus del català oral caldria recollir, des del disseny inicial, informació social detallada dels informants, perquè les dades puguin ser utilitzades tant per lingüistes com per sociolingüistes, no sols pels primers.

(2) En relació amb els investigadors del castellà, convindria que els investigadors sobre la llengua catalana treballessin conjuntament, perquè la població investigada tendeix a bilingüitzar-se molt profundament; i

(3) En relació amb les altres ciències humanes i socials, caldria facilitar la informació i coordinació mútues, tant a nivell pràctic com teòric. Quant al nivell pràctic aquesta comunicació permetria que els materials orals provinents de l'antropologia, de la història oral i del periodisme audiovisual no es desaprofitessin llastimosament per al seu ús per a estudiosos de la llengua (les transcripcions homogeneïtzen i normativitzen la parla real) .

La variació sociolectal és un camp de recerca perifèric dins les ciències del llenguatge: els seus termes no apareixen ni als diccionaris de lingüística ni als de sociologia en català. A totes les interfícies –és un trist consol– els deu passar el mateix. Només l'estudi interdisciplinari, en diferents zones dels països de llengua catalana, pot explicar com diferents factors (classe social, etnicitat, edat, grau de competència i ús de les llengües en contacte, sexe, relació amb la llengua estàndard...) incideixen alhora en l'ús de les variants i varietats del repertori. Aquest treball interdisciplinari pressuposa un diàleg previ entre les parts, que poques vegades hi és. Pressuposa abandonar lluites nominalistes: l'estudi de la variació social de la llengua interessa tant el qui vol descriure una gramàtica de la llengua com el sociòleg, l'antropòleg o l'historiador.

EMILI BOIX
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, A. M. (1988) *Diari de viatges (Dietari de l'excursió filològica de 1906)* (Pròleg de Joan Miralles), Palma de Mallorca, Moll.
- ANGUERA, P. (1997) *El català al s. XIX. De llengua del poble a llengua nacional*, Barcelona, Empúries.
- AZEVEDO, M. (1996) *La parla i el text*, Lleida, Pagès Editors.
- BADIA, A. M. (1950-1953) «'Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols'. *Unas normas del siglo XV sobre pureza de la lengua catalana*», *BRABLB*, XXIII (1950), pp. 137-152; XXIV (1951-1953) pp. 83-116; XXV (1953), pp. 145-163.
- BADIA, A. M. i M. CARDÚS (1969) «Sociologia del pretèrit simple en el català de Barcelona», *Ibero-romania. Zeitschrift für spanische, portugiesische und katalanische Sprache und Literatur* 1, pp. 19-30.
- BALLART, J. (1996) «An urban accent in a bilingual setting: the case of 'xava' Catalan», M. A. Dissertation, University of Salford.
- BASSAS, J. *et al.* (1996) *Estimat diari*, Barcelona, La Magrana.
- BERGER, P. i T. LUCKMANN (1966) *The Social Construction of Reality*, Nova York, Doubleday (trad. catalana Herder 1988).
- BERNADÓ, A. (1994) «La sociolingüística de la variació als Països Catalans», treball no publicat, consultable al Centre de Documentació Sociolingüística, Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.
- BERRUTO, G. (1980) *La variabilità sociale della lingua*, Torí, Loescher.
- (1995) *Fondamenti di sociolinguistica*, Bari-Roma, Laterza.
- BIBILONI, G. (1983) *La llengua dels mallorquins. Anàlisi sociolingüística*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- (1997) *Llengua estàndard i variació lingüística*, València, Tres i Quatre.
- BLAS ARROYO, J. L. (1993) *La interferència lingüística en València (direcció: catalán-castellano). Estudio sociolingüístico*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I.
- BOIX, E. (1993) «El contacte de llengües a la Barcelona dels noranta», *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant/Elx, 9-14 de setembre de 1991)* vol. 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, pp. 283-300.
- (1993) *Triar no és traïr. Llengua i identitat en els joves de Barcelona*, Barcelona, Ed. 62.
- (1996) «Els materials de llengua oral del corpus de català contemporani de la UB», dins *Corpus, Corpora. Actes del 1r i 2n Col·loqui Lingüístics de la Universitat de Barcelona*, Barcelona, PPU, pp. 93-114.
- (1997) «De la Roseta a la Rosita», *El País* (edició de Barcelona), 26.VI.1997
- (en preparació a) «'Papa o papà nostre': un exercici de dialectologia social», *Treballs de sociolingüística catalana* 14.

- (en preparació b), «Sociolectes en les adaptacions catalanes de *Pigmalió* de Joan Oliver (1957) i de Xavier Bru de Sala (1998)», *Els Marges*.
- BOIX, E. i LL. PAYRATÓ (1997) «An overview of Catalan sociolinguistics and pragmatics», *Catalan Review. International Journal of Catalan Culture*, vol. IX, 2, pp. 317-403.
- BOURDIEU, P. (1982) *Ce que parler veut dire*, París, Fayard.
- (1983) «Vous avez dit 'populaire' ?», *Actes de la recherche en sciences sociales* 46, pp. 98-105.
- 1992) *Réponses. Pour une anthropologie réflexive*, Ed. du Seuil, Paris (trad. catalana, Herder 1994).
- BOURDIEU, P. i L. BOLTANSKI (1975) «Le fétichisme de la langue», *Actes de la recherche en sciences sociales* 4, pp. 2-32.
- BOURHIS, R. Y. i LEYENS, J-P. (eds.) (1996) *Estereotipos, discriminación y relaciones entre grupos*, Madrid, McGraw-Hill.
- BRU DE SALA, X. (1998) *Pigmalió a partir de l'adaptació catalana de Joan Oliver. Posat en escena al Teatre Poliorama de Barcelona (9. V. 1997)*, Barcelona, La Magrana.
- CABANA, F. (1996) *La burgesia catalana. Una aproximació històrica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CABRÉ MONNÉ, T. (1996) «Valoració del DIEC», *Serra d'Or* 435, pp. 180-181.
- CASSANY, E. (1992) *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, Barcelona, Curial.
- CASTELLANOS, C. i LL. PAZOS (1995) *Curs de sociolingüística*, Vilassar, Oikos-Tau.
- COLOMINA, J. (1985) *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Alacant, Diputació Provincial d'Alacant.
- (1990) «Bibliografia de dialectologia catalana», *A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura* 1, pp. 75-131.
- COLON, G. (1973) Intervenció en el col·loqui posterior a A. M. Badia «Morpho-syntaxe», dins *La linguistique catalane*, París, Klincksieck, p. 236.
- DOSTOIEVSKI, F. (1990) *Els germans Karamàzov*, Barcelona, Club Editor.
- ERVIN-TRIPP, S. (1972) «On sociolinguistic rules: alternation and co-occurrence», dins J. GUMPERZ i D. HYMES (eds.) *Directions in sociolinguistics*, Nova York, Rolt, Rinehart and Winston, pp. 213-250.
- FERGUSON, C. A. (1994), «Dialect, Register and Genre: Working Assumptions About Conventionalization», dins D. BIBER i E. FINEGAN (eds.) *Sociolinguistic Perspectives on Register*, Oxford, Oxford University Press.
- FLAQUER, L. (1996) *El català, ¿llengua pública o privada?*, Barcelona, Empúries.
- CAMPS, C. i FULQUET, J. M. (1992) «'De causis linguae: cornuts i pagar el beure'», dins X. PERICAY i F. TOUTAIN (eds.) *El barco fantasma*, Barcelona, Empúries, pp. 43-46.
- GRAÑA, I. (1995), *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- GROSSMANN, M. (1991) «Katalanisch: Soziolinguistik» dins G. HOLTUS, M. METZELTIN i C. SCHMITT (eds.), *Lexicon der Romanistischen Linguistik*, Tübingen, Niemeyer, pp. 166-181.
- GÓMEZ MOLINA, J. R. (1989) «Algunas peculiaridades morfosintácticas del valenciano oral de Sagunto», *Braçal* 1, pp. 67-77.
- GUY, G. R. (1988) «Language and social class», dins F. J. NEWMAYER (ed.) *Linguistics: The Cambridge Survey. IV. Language: The sociocultural context*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 37-63.
- HERNÁNDEZ, X. (1996), *La nit que van plorar per mi*, Barcelona, Alfaguara/Grup Promotor.
- JENKINS, R. (1996) *Social identity*, Londres, Routledge.
- KRAMER, J. (1994), «Sprachreform in Romanischen Regionalsprachen», dins I. FODOR i C. HAGEGE (eds.) *Language Reform. History and Future*, vol. VI, Hamburg, Helmut Buske Verlag, pp. 415-421.
- LABOV, W. (1994) *Principles of Linguistic Change. Internal Factors*, Oxford, Blackwell.
- LACREU, J. (1990) *Manual d'ús de l'estàndard oral*, València, Universitat de València.
- LEECH, G. (1992) «Pragmatic Principles in Shaw's You Never Can Tell», dins M. TOOLAN (ed.) *Language, Text and Context. Essays in Stylistics*, Londres, Routledge, pp. 259-278.
- LEWIN, E. i A. E. LEWIN (1994) *Thesaurus of Slang*, Nova York, Facts on File.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, L. (1976) *Llengua standard i nivells de llenguatge*, Barcelona, Laia.
- (1995) «Valor social de l'ortografia», *Articles de Didàctica de la Llengua i la Literatura* 3, pp. 73-83.
- LORENTE, M. (1996) «Valoració del DIEC», *Serra d'Or*, p. 435.
- MACIÀ, J. (1996) «Algunes observacions sobre el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans», *Els Marges* 57, pp. 71-95.
- MAINGUENEAU, D. i V. SALVADOR (1995) *Elements de lingüística per al discurs literari*, València, Tàndem.
- MARÍ, I. (1996) *Plurilingüisme europeu i llengua catalana*, València, Universitat de València.
- MARTÍ, J. (1985), «Dialectologia social. Estudi de les localitats de Marçà, la Torre de Fontaubella, Margalef de Montsant i Alió», dins *Actes del Setè Col·loqui de l'AILLC*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 543-583.
- MAS I SOLENCH, J. M. (1991) *Ivon l'Escop i la Lliga del Bon Mot*, Barcelona, La Formiga d'Or.
- MC DONOGH (1989) *Las buenas familias de Barcelona*, Barcelona, Omega.
- MIER, J. Z. (1987) «Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 6, pp. 33-112.

- MIGUÉLEZ, F. *et al.* (1997) *Desigualtat i canvi. L'estructura social contemporània*, Barcelona, Edicions Proa/ Universitat Autònoma de Barcelona.
- MOLLÀ, T. i C. Palanca (1987) *Curs de sociolingüística I*, Alzira, Bromera.
- MONTOYA, B. (1995) «L'observació del canvi fonològic en el català balear», dins M. T. TURELL JULIÀ (ed.), pp. 165-219.
- MORANT, R. (1987) *L'apitxat de Gandia: un problema sociolingüístic*, Gandia, CEIC Alfons el Vell.
- MORATÓ, J. (1986) *Si us plau. Fem més fàcil la convivència*, Barcelona, Claret.
- MYSELF (1927) *L'home ben educat. Regles d'urbanitat i etiqueta*, Barcelona, Barcino.
- NINYOLES, R. L. (1996) «La situació social del valencià a la ciutat», dins *Sociologia de la ciutat de València*, Alzira, Germania, pp. 101-108.
- OLIVER, J. (1957) adaptació catalana de *Pigmalió* de G. B. Shaw, Barcelona, Nereida.
- PALOMA, D. (1995) *El català col·loquial a les sèries de producció aliena de Televisió de Catalunya*, treball de recerca, UAB.
- PAYRATÓ, L. (1988) *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València.
- PERICAY, X. i F. Toutain (1997) *El malentès del noucentisme*, Barcelona, Empúries.
- PLA, J. (1977) *El quadern gris*, Barcelona, Destino.
- PLA, J. (1996) «L'obertura de [ə] a Barcelona: el xava i altres varietats», dins M. T. TURELL JULIÀ (ed.) *La sociolingüística de la variació*, Barcelona, PPU, pp.139-162.
- POMARES, J. (1997) *Diccionari del català popular i de l'argot*, Barcelona, Edicions 62.
- PONSODA, J. J. (1996) «Variació lingüística, norma i ensenyament de la llengua», *Temps d'educació* 16, pp. 223-245.
- PRADILLA, M. A. (1995) «El desafricament prepalatal intervocàlic al català de transició nord-occidental/valencià», a M. T. TURELL (ed.), pp. 53-113.
- PUJOLAR, J. (1997) *De què vas, tio?*, Barcelona, Empúries.
- RAFEL, J. (1981) *La llengua catalana fronteriza en el bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Universitat de Barcelona.
- (1996) Col·loqui «Recerques i aplicacions a partir de corpus lingüístics», a *Corpus Corpora. Actes del 1r i 2n Col·loquis Lingüístics de la Universitat de Barcelona*, PPU, Barcelona, 127-162.
- ROBINSON, J. L. (1980) «Sociolingüística i variació semàntica: els tractaments en català», a J. BRUGUERA i J. MASSOT (eds.) *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra 1-6 octubre de 1979)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 619-637.
- ROBINSON, W. P. (1979) «Speech markers and social class», a K. R. SCHERER i H. GILES (eds.), pp. 211-249.
- ROGGE, W. i C. BEINKE (1991) «Katalanisch: Sprachnormierung und Standardsprache», a G. HOLTUS, M. METZELTIN i C. SCHMITT (eds.), *Lexicon der Romanistischen Linguistik*, Tübingen, Niemeyer, pp.192-218.

- ROMÀ I ROURE, M. (1987), «L'argot dels joves gironins», *Revista de Girona* 120, pp. 82-93.
- ROSSICH, A. (1995), «El reconeixement de la vocal neutra», a P. BALSALOBRE i J. GRATACÓS (eds.), *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema.
- RYAN, E. B. (1979) «Why do Low-Prestige Language Persist», a H. GILES i R. N. ST. CLAIR (eds.), *Language and Social Psychology*, Blackwell, Oxford, pp. 145-157.
- SÀNCHEZ, A. *et al.* (1991) *Argot barceloní*, Barcelona, Parsifal.
- SANCHO CREMADES, P. (1995) *El valencià col·loquial de la vila de Canals*, Canals, Ajuntament.
- SANKOFF, D. i S. LABERGE (1978) «The linguistic market and the statistical explanation of variability», a D. SANKOFF (ed.) *Linguistics variation: models and methods*, Nova York, Academic Press.
- SARAGOSSÀ, A. (1997) *Criteris de la normativa. L'ortografia contemporània. Uns quants problemes actuals*, València, Saó.
- SCHERER i H. GILES (eds.) (1979) *Social Markers in Speech*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 211-249.
- SCHIEFFELIN, B. i WOOLARD, K.A. (1994) «Language Ideologies», *Annual Review of Anthropology*, pp. 23, 55-82.
- SCHLIEBEN-LANGE, C. (1977, or. alemany 1973) *Iniciación a la sociolingüística*, Gredos, Madrid.
- SIGUAN, M. (1979) *Lenguaje y clase social en el niño*, Madrid, Pablo del Río.
- SOLER, J. (1986a) *Language Standardization and Norm Formation in Catalonia*, Tesi doctoral, Indiana University.
- (1986b) «Model i límits de la llengua estàndard a Barcelona», a *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 5, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 131-148.
- SUBIRATS, M. *et al.* (1992) *Enquesta metropolitana 1986. Condicions de vida i hàbits de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona*, 20. *Transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona*, Institut d'Estudis Metropolitans, Bellaterra.
- TAJFEL, H. (1974) «Social identity and intergroup behaviour», *Social Science Information* 13, pp. 65-93
- TEJERINA, B. (1992) *Nacionalismo y lengua. Los procesos de cambio lingüístico en el País Vasco*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- THOMAS, G. (1991) *Linguistic Purism*, Longman, Londres.
- TURELL JULIÀ, M. T. (1995) «La base teòrica i metodològica de la variació lingüística», a M. T. TURELL JULIÀ (ed.) *La sociolingüística de la variació*, Barcelona, PPU, pp. 17-49.
- (ed.) (1995) *La sociolingüística de la variació*, PPU, Barcelona.

- TUSON, A. (1985) «El repertori lingüístic de la ciutat de Barcelona», a *Formazione dell'insegnante di lingue in ambiente di lingue in contatto*, Bargatto, Roma, 63-85.
- URGELL XAMBÓ, M. D. (1964) *Estudio lingüístico sobre «Pigmalió» de J. Oliver*, Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- VALLVERDÚ, F. (1982) «Pròleg», a M. STUBBS, *El llenguatge i l'escola. Cap a una anàlisi sociolingüística del llenguatge en l'educació*, Barcelona, Rosa Sensat i Ed. 62, pp. 5-8.
- (1985) «Sobre la llengua de Joan Oliver/Pere Quart», a *Escrits sobre poetes i poesia*, Manacor, Tià de Sa Real, 74-82.
- (1986) «Pròleg», a J. OLIVER «Adaptació lliure de *Pigmalió* de Bernard Shaw», Barcelona, Ed. 62, pp. 5-8.
- (1987) «El model de llengua al mitjans de comunicació», a *Actes de les segones jornades d'estudi de la llengua normativa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Universitat de Barcelona, pp. 89-111.
- VENY, J. (1985) *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- (1994) «Esperit i esdevenidor de la llengua catalana. Vitalitat de la parla. Els dialectes», a R. PANIKKAR (ed.) *Llengua i identitat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 246-267.
- VIAPLANA, J. (1996), *Dialectologia*, València, Universitat de València.
- VILANOVA, M. (1995) *Les majories invisibles: explotació fabril, revolució i repressió*, Barcelona, Icària.
- VINYOLES, J. J. (1978) *Vocabulari de l'argot i de la delinqüència*, Barcelona, Millà.
- VINYOLES, J. J. i J. FERRAN (1982) *Llenguatge subterrani de la política*, Barcelona, Millà.
- VINYOLES, J. J. i R. PIQUÉ (1989) *Diccionari eròtic i sexual*, Barcelona, Ed. 62.
- WAGNER, M.-L. (1924) *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- WEINREICH, U. (1953) *Languages in contact*, Nova York, Linguistic Circle of New York (versió catalana, 1996, Alzira, Bromera).
- WEINREICH, U., W. LABOV i M. HERZOG (1968) «Empirical foundations for a theory of language change», a W. LEHMAN i Y. MALKIEL (eds.) *Directions for historical linguistics*, Austin, University of Texas Press, pp. 97-195.
- WILLIAMS, G. (1992) *Sociolinguistics. A sociological critique*, Londres, Routledge.
- WOOLARD, K. A. (1985) «Language variation and cultural hegemony: Toward an integration of sociolinguistic and social theory», *American Ethnologist* 12, 4, pp. 738-748.
- (en preparació) «Strategies of Simultaneity and Bivalency in Bilingual Communication».